

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І СУЧАСНІ ВИМОГИ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДОВИХ ЕКСКУРСІЙ (методичні рекомендації)

Підготовці та рівню проведення оглядової екскурсії в Національному музеї історії України у Другій світовій війні приділяється постійна увага. Методичний «портфель» Національного музею містить чимало статей і розробок щодо вимог і рекомендацій стосовно підготовки, проведення та актуалізації оглядової екскурсії, яка має назву «Україна. Війна. Власна пам'ять». Наразі із зміною ідеологічних парадигм із музейної лексики зникають такі терміни як «пропаганда», «ідейне виховання», проте це не стосується Національного музею, завданням якого є виховання патріотів, формування національної свідомості, сприяння консолідації нації навкруг національної ідеї. Безумовно, екскурсія не має носити імперативний характер, але правильно розставлені акценти, увага до відповідних експозитів, їхнє вмiле трактування по-перше, свiдчить про майстерність екскурсовода, по-друге, веде до успішної комунікації. Адже сучасна музеологія розуміє поняття комунікації як здатність сприймати інформацію, відтворювати, опрацьовувати її, робити висновки та враховувати досвід минулого для сьогодення.

Друга світова війна як історична проблема якнайбільше придатна для повернення українського дискурсу у світову історію, зокрема і на музейному просторі. Готуючи екскурсію в експозиції музею слід чітко розуміти, що Друга світова вміщує в собі цілий комплекс різних регіональних війн, кілька з яких відбулися на території України або за участю українців. По-перше, радянсько-німецька війна 1941-1945 років у всій її багатогранності. По-друге, партизанська війна УПА проти німців, а після 1944-го – війна УПА із силами МДБ у Західній Україні. А ще війна сил Карпатської України проти хортистської Угорщини в березні 1939-го, що відкрила український рахунок жертв..., та громадянська українсько-польська війна на Волині, Галичині й Закерзонні у 1943-1947 роках. Для українців Друга світова війна почалась раніше від офіційної дати – взяттям угорцями маленького незалежного Хуста 17 березня 1939-го – й закінчилась пізніше – умовно зі смертю лідера УПА Романа Шухевича 5 березня 1950-го. Дуже часто одні українці воювали з іншими українцями, і часто їм не залишали вибору. Причина відсутності єдиного україноцентричного погляду на історію Другої світової війни полягає в тому, що Україна була об'єктом, а не суб'єктом цієї війни... Історія Другої світової війни – це історія переможців, протистояти цьому сприйняттю можуть сильні і впевнені у власній правоті народи.¹

Це слід пам'ятати при підготовці оглядової екскурсії, як слід пам'ятати і назву екскурсії – Власна пам'ять. Власний рахунок, власна історія, власна пам'ять,

¹ Р. Кабачій. Війна. Український рахунок // Тиждень. – № 18(131). – 2010. – С. 45.

власне майбутнє – це має стати наріжним каменем сучасної оглядової екскурсії. На наш погляд, цілком погоджуючись із твердженням Романа Кабачія про сильні і впевнені у власній правоті народи, хочеться змінити загальну тональність екскурсії. Час відмовитися від віктимності, оспівування жертвовності, вічної трагедії. Українці волелюбний і гордий народ. Так, бездержавний і дорого заплативший за свою бездержавність, проте з величезним внеском у перемогу над нацизмом і боротьбою з тоталітаризмом. Про це має бути відомо суспільству, і оглядова екскурсія «Україна. Війна. Власна пам'ять» – маленький крок на шляху пізнання ним ролі України у Другій світовій війні.

Отже, складова екскурсія – це перша сходинка майбутнього музейного науковця.

Метою цієї статті є ознайомити молодих співробітників з основами екскурсійної діяльності, узагальнити досвід Національного музею в цій галузі, досягти найвищої результативності екскурсії – викликати у відвідувача бажання знову і знову прийти до музею.

У цьому комунікативному процесі на перший план виходить особистість екскурсовода, спеціаліста з питань соціальних і комунікативних аспектів діяльності музею, спеціаліста, що безпосередньо спілкується з відвідувачами. Називатися ця посада може по-різному: гід-консультант, музейний педагог, екскурсовод, фахівець з науково-освітньої діяльності тощо. У більшості музеїв – це штатний співробітник, у деяких – сумісник або запрошена особа, але головне – це людина, що здійснює зв'язок між музеєм і відвідувачем, людина, що презентує музейну експозицію і є узагальненим обличчям музею.

Іншими словами, саме ця людина є першою ланкою, що поєднує музей і відвідувачів. Саме тут встановлюється перші особисті контакти що в подальшому визначають відносини між музеєм і відвідувачами, відносини, що мають бути позитивними. За виконання цього завдання відповідає в першу чергу екскурсовод. Ми зупиняємося на цьому терміні, адже саме так називається ця посада в Національному музеї. До того ж, завдяки багаторічному досвіду, в ньому склалася така практика, що абсолютно всі нові співробітники – як молоді спеціалісти, випускники вишів, так і працівники, зараховані до штату музею з інших установ, - перш за все вивчають експозицію та ази екскурсійної роботи. Людина, що збирається працювати на будь-якій науковій посаді, перш за все мусить вивчити експозицію і оволодіти методикою проведення оглядової екскурсії.

Оглядова екскурсія – це перший обов'язковий етап підготовки музейного науковця.

Згідно з сучасним визначенням, «екскурсія – колективний огляд музею, пам'ятки, виставки, природничого об'єкта тощо за визначеним маршрутом під керівництвом екскурсовода з пізнавальними, освітніми, науковими та виховними цілями, а також для задоволення естетичних потреб під час використання вільного часу».²

Ознаками, притаманними екскурсії, є пріоритет візуального сприйняття, яке супроводжується вербальним і підсилюється моторним, колективний характер огляду та організованість (тема, маршрут, супровід екскурсовода). Музейна екскурсія проводиться в спеціально організованому музейному просторі.

² Музейные термины // Терминологические проблемы музееведения: сб. научн. тр.; ЦМР.–М.,1986.– С. 128.

Класичні оглядові екскурсії розраховані на відвідувачів, які вперше прийшли до музею і бажають ознайомитися з його експозицією. Безумовно, кожна оглядова екскурсія вимагає ретельної підготовки та конкретної методики, що враховує віковий, соціальний та національний склад відвідувачів, але це – тема окремої роботи.

Завданням цих методичних рекомендацій є показати основні принципи підготовки і проведення оглядових екскурсій, підкреслити сучасні вимоги та особливості. Перш за все, слід чітко усвідомити основні постулати, на яких тримається сучасна екскурсія в національному музеї.

Їх повинен пам'ятати і досвідчений екскурсовод, і той, що лише готується до першої екскурсії:

- 1 – автентичність експозиційного масиву;
- 2 – україноцентричність історичної трактовки;
- 3 – людиноцентричність екскурсійної розповіді.

До цих постулатів ми ще будемо повертатися.

Слід зауважити, що сьогодні змінився музейний відвідувач, особливо відвідувач, військово-історичного музею.

Подібний контингент має і позитивні, і негативні риси. Позитивним є те, що такі відвідувачі є компетентними, освіченими людьми, цілком спроможними робити самостійні висновки, якщо їм запропонують відповідний матеріал у відповідній формі. Негативними рисами таких груп є те, що вони значною мірою перебувають під впливом або старих радянських ідеологічних стереотипів, або штампів, сформованих ЗМІ. Це особливо відчувається в оцінці фактів і проблем Другої світової війни. За допомогою фільмів, популярних книжок, публікацій у ЗМІ людина сприймає події через відчуття та висновки інших. Народжується напівзнання – надзвичайно небезпечна для історії річ. Коли напівзнання помножується на кількість фактів, адаптованих для ЗМІ, а потім на кількість читачів, значно збільшується генерація людей із спрощеним психологічним сприйняттям. Музей, його експозиція і персонально екскурсовод повинен підтримувати в аудиторії повагу і цікавість до оригіналу, за допомогою автентичних експонатів і точного, ненав'язливого коментарю, дати можливість відвідувачу поринути в атмосферу конкретних подій Другої світової, відчути, осмислити, емоційно пережити їх і зробити власні висновки.

Зрозуміло, що в цьому комунікативному процесі на перший план виходить особистість екскурсовода. Він – провідник, інформатор, музейний педагог, комунікатор, співавтор експозиції, врешті-решт, творець позитивного іміджу музею. І хоча методичні рекомендації передбачають конкретні поради і зауваження щодо експозиції та розповіді в ній, обійтися без переліку вимог до основного комунікатора, яким виступає екскурсовод, неможливо. У методичних рекомендаціях, наявних у музеї, неодноразово підкреслювалось, що найважливіший критерій професійності – вільне володіння темою, досконале знання експозиційного матеріалу. Будь-яка неточність, помилка, похибка здатні викликати сумніви у компетенції. Це особливо актуально в Національному музеї, адже тема Другої світової війни, місця і ролі в ній України та її народу – складна, суперечлива, заполітизована. Деякі події, факти та особистості різними дослідниками трактуються й оцінюються інколи діаметрально протилежно. Тому екскурсоводу бажано знати різні точки зору. Безумовно, він має право на власні переконання, але озвучувати їх може лише поза межами музею і робочого часу.

Зміст екскурсії має відповідати державній політиці та національній ідеї. Зауважимо, що експозиція побудована таким чином і містить таку широку палітру експозитів, що кожний уважний відвідувач може зробити власні висновки, залежно від рівня знань, освіти, переконань тощо.

Наразі кожен факт Другої світової війни, кожен епізод повинен розглядатися крізь призму українського фактора. А для цього екскурсіводу необхідно знати і розуміти історію України та сучасне її трактування.

Безумовно, одним з основних постулатів екскурсійної методики є її диференційованість, творчий підхід до аудиторії, обов'язкове ознайомлення із складом кожної групи відвідувачів. Саме тому в Національному музеї намагаються відмовитися від стандартних маршрутів, повторюваного відбору експозитів і комплексів, трафаретних логічних переходів, завчених підводок, штапованих фраз. І знову ми повертаємось до вже відомої істини – все залежить від екскурсівода. Музей – не та установа, куди люди ходять обов'язково, наприклад, як до школи. Для того, щоб у людини виникло бажання знову прийти до музею, вона має бути вкрай зацікавленою попереднім відвідуванням, а в цьому провідна роль належить екскурсіводу. Він спілкується з аудиторією безпосередньо, він має враховувати її реакцію і використовувати різні засоби впливу на публіку. Процес спілкування з аудиторією побудовано на поєднанні публічності – звернення до всієї групи та вибірковості – звернення до конкретної людини. Сприйняття екскурсії відвідувачами суттєво залежить від того, чи мають вони довіру до екскурсівода як до «компетентної та психологічно близької особистості».³ Отже, щирість, простота спілкування, доброзичливість без нарочитого загравання мають стати основними принципами спілкування з групою, що виступає як психологічна єдність, основою якої є загальний інтерес. Екскурсівод мусить закріпити посил на сприйняття, реалізовувати інтерес, який існує.

Претенденти на посаду екскурсівода в Національному музеї, як правило, мають диплом про вищу гуманітарну освіту. Проте, головним в успішній підготовці стають не конкретні знання, отримані в процесі навчання, а загальна гуманітарна підготовка, ерудиція, вміння працювати з літературою, відбирати та чітко систематизувати матеріал, хороша пам'ять, логічне мислення, працьовитість. Безумовно, одним із факторів, що сприяє успіху підготовки, є зацікавленість у темі Другої світової війни та бажання присвятити себе музейній справі.

Отже, кожна людина, що приходить на роботу до Національного музею, має відповісти сама собі, чи готова вона наполегливо працювати день у день, заглиблюючись у складну, неоднозначну, трагічну тему, адже це – неабияке фізичне та психологічне навантаження. Якщо відповідь на це питання буде позитивною, старші колеги зроблять усе можливе для допомоги молодому фахівцю. У музеї склалася відповідна система підготовки оглядової екскурсії, що перевірена часом і досвідом. Молодому фахівцю необхідно протягом двох місяців освоїти теоретичний та експозиційний матеріал, оволодіти основами екскурсійної методики і викласти власне бачення оглядової екскурсії.

Майбутній екскурсівод вивчає історію війни та відповідний експозиційний матеріал у хронологічній послідовності. Перш за все новачка знайомлять з експозицією того чи іншого тематичного розділу. Здійснює це досвідчений

³ Юхневич М. Ю. Екскурсии в музее-заповеднике. / Актуальные проблемы музейного строительства: музей и посетитель; НИИ Культуры. Труды. – № 101. – М., 1981. – С. 57.

фахівець з експозиційної та екскурсійної роботи. Він допомагає новому співробітнику систематизувати факти, зрозуміти співвідношення теоретичного матеріалу з експозитами, роль і значення кожного експозита. Особлива увага приділяється розкриттю художнього образу кожної теми, кожного залу, кожного тематико-реліквійного комплексу. Зрозуміло, що під час екскурсії озвучується значно менша інформація, ніж та, якою має володіти фахівець. Тому одним з головних його завдань у перші два місяці роботи є опанування теоретичним та конкретним експозиційним матеріалом. У подальшому поглиблення та розширення знань, оволодіння конкретним експозиційним матеріалом стає перманентним і безперервним процесом.

Молодому спеціалісту надаються бібліографічні рекомендації, документальна література та методичний матеріал для підготовки екскурсії. Слід зауважити, що методичний матеріал містить максимум експозиційної і мінімум теоретичної інформації. Тому зрозуміло, що теорію слід вивчати за літературою.

У цьому питанні перед новачком виникають певні труднощі, адже нині немає єдиного видання, яке могло би бути рекомендованим як основний посібник. Інформацію необхідно отримувати з різних джерел, частина з яких змальовує хід воєнних дій, вирішальні операції та битви, а частина присвячена аналізу воєнно-політичної ситуації в різні періоди Другої світової війни.

Оскільки нині в експозиції основний акцент зроблено на загальнолюдських, гуманістичних цінностях, а головними її темами є людина на війні, ціна Перемоги, вплив Другої світової війни на подальшу історію людства, тому воєнно-стратегічні проблеми залишаються на другому плані. Проте детально знати історію розробки, підготовки та хід бойових дій вирішальних битв та воєнних операцій різного масштабу майбутній екскурсовод зобов'язаний. Отже, знання теорії мають бути глибокими та різнобічними. У цьому екскурсоводу допоможе консультант, який назве головні посібники, та самостійна робота з літературою. Це – відповідальний етап підготовки, де молодий фахівець демонструє вміння проаналізувати бібліографічні та історіографічні огляди, відібрати найсуттєвіші.

Практична підготовка майбутнього екскурсовода здійснюється за схемою іспиту: музейний фахівець проводить детальну консультацію, відповідає на запитання і в установлені терміни перевіряє, як новачок засвоїв тему.

Під час цього «іспиту»-перевірки, який проводиться відповідно до послідовності тем, перед молодим спеціалістом не стоїть завдання представити цілісний текст зі зв'язками та логічними переходами. Мета цього етапу – знати і запам'ятати, а головне – зрозуміти і робити правильні акценти. Наразі – правильні акценти пов'язані з українським фактором. Трактовка будь-якого факту або події мають аналізуватися крізь призму впливу на українську історію. На цьому етапі великого значення набувають загальна ерудиція людини та її громадянська позиція.

Як уже зазначалося, найважливіший критерій професійності екскурсовода – вільне володіння темою на вдало здійснений диференційований підхід. Це, безумовно, напрацьовується з досвідом, проте, зрозуміло, що екскурсія для школярів молодшого шкільного віку вимагає одних методичних засобів, а для іноземців – інших; для англомовних відвідувачів потрібні одні методи, а для російськомовних – зовсім інші, до того ж у залежності від регіону. Диференційований підхід під час проведення оглядової екскурсії – проблема

актуальна, серйозна, що вимагає постійної уваги і швидкого орієнтування. Їй можуть бути присвячені окремі методичні заняття.

Для оглядової екскурсії вкрай важливим є не лише зміст, а й форма викладення матеріалу. Для цього обов'язково пам'ятати про основні засади сприйняття інформації, а саме: факти запам'ятовуються не ізольовано, а у смислових поєднаннях, краще закарбовуються враження, які зачіпають різні органи відчуттів; згруповані експонати легше піддаються розумінню та запам'ятовуванню.⁴

Існує значна кількість методів і прийомів ведення оглядової екскурсії. На нашу думку, справедливим є твердження, що в музеї пріоритетним є зорове сприйняття, тому екскурсія не повинна перетворюватися на лекцію, а екскурсоводу слід правильно співвідносити показ і розповідь.⁵ Згадаймо, адже ми говоримо: «Йду до музею дивитися», а не «Йду слухати екскурсовода». Але це жодним чином не применшує ролі екскурсовода в музеї, навпаки, робить її важливою та ефективною. Адже сьогодні знання нікого не здивуєш, інформація доступна відвідувачам і з інших джерел. «Трибуна» екскурсовода унікальна за своєю природою – близькістю до аудиторії, спілкуванням без техніки, без зв'язку, без рампи.

Кожна екскурсія складається з трьох частин: вступу, основної частини і заключення. У Національному музеї вступна бесіда проводиться в увідному залі, який вже є початком експозиції. Останнім часом в увідному залі експонуються реліквійні виставки, зокрема присвячені подіям на Сході України. Це дуже важливий і складний момент. Адже люди, ідучи до Національного музею історії України у Другій світовій війні, не очікують побачити матеріали сьогодення. Тому необхідно ненав'язливо і тактовно підвести відвідувача до розуміння легкості української військової історії, підкреслити актуальність і важливість теми для формування української самосвідомості та національної ідеї.

Отже, в увідному залі, знайомлячись з групою, екскурсовод повинен назвати себе, повідомити коротку інформацію про музей загалом та обґрунтувати наявність виставки сучасного змісту. Слід зауважити, що детально із виставкою можна ознайомитися окремо. Екскурсоводу необхідно відслідковувати останні актуальні події, бути в курсі сучасної ситуації. Вступна бесіда повинна бути лаконічною і не відволікати від основної теми екскурсії. Важливий не обсяг інформації, а вміння екскурсовода зацікавити людей, привернути їх до себе, викликати довіру. Цьому сприяє доброзичливість, повага до відвідувачів, відсутність зверхності, менторства.

У заключній бесіді екскурсовод коротко узагальнює змістову частину екскурсії, головну мету експозиції Національного музею, відповідає на питання, рекомендує відвідати інші об'єкти Музею, намагається закріпити у відвідувачів позитивні емоції, з якими, в ідеалі, людина має залишати будь-який музей. Стосовно Національного музею, то тут дуже важливо закінчити розповідь саме на позитиві, на вірі у світле майбутнє України та її народу.

Основна частина, як уже зазначалося, ділиться на теми та підтеми. Будується розповідь на відомих засадах, які у музеєзнавстві називаються «Засади Грайса»:

⁴ Вайдакер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянч, Х. Назаркевич – Львів: Літопис, 2005. – С. 368

⁵ Юрєнева Т. Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. - М.: Академический проект. – 2004. – С. 476

- максима кількості: давай стільки інформації, скільки вимагається, але не більше, ніж потрібно. Інформація, де багато дат та імен, втомлює, і дуже швидко людина перестає її сприймати;
- максима якості: будь правдивим. Екскурсовод має бути готовим назвати історичне джерело, звідки він бере факти і цифри. Це вкрай важливо у спірних питаннях – кількість втрат, полонених, співвідношення сил тощо. Екскурсовод може сказати про розбіжності істориків в оцінці тих чи інших фактів і подій, запропонувавши відвідувачам ознайомитися з музейним джерелом і зробити висновки самостійно;
- максима релевантності: кажи лише те, що має значення для головної мети екскурсії. Не слід переказувати чи вступати в дискусії з приводу публікації у ЗМІ чи популярних виданнях;
- максима висловлювання: висловлювався чітко.⁶

Екскурсовод має досконало володіти методикою використання інтерактивних засобів, але не зловживати ними.

При відборі експозитів, тематичних комплексів, розробці маршруту екскурсоводу надається повна свобода. Методичний матеріал лише орієнтує автора екскурсії, який повинен творчо підійти до вирішення поставленого завдання. І якщо на першій екскурсії, як мовиться, «для комісії», існують деякі обов'язкові теми, комплекси, то у подальшій роботі екскурсовод спирається на власний досвід, здійснює обов'язковий диференційований підхід, та виконує вимоги історичності, науковості, музейності.

І якщо це загальні вимоги будь-якого історичного та воєнно-історичного музею, то у Національному музеї наразі головною стає україноцентричність. Акцентувати «український фактор» слід ненав'язливо, щоб не перетворювати екскурсійну розповідь на пропаганду, як це було в минулому.

Майстерність екскурсовода полягає в тому, щоб «підвести» екскурсанта до необхідного висновку. Для цього в Національному музеї є все, насамперед – артефакти.

Типовою помилкою є намагання «втиснути» у розповідь якнайбільше теоретичного матеріалу, розповісти повністю історію війни. По-перше, це – неможливо, по-друге – для цього надто обмежений час, по-третє, в музеї не всі теми висвітлені та навіть заявлені, по-четверте, знаннями сьогодні важко здивувати публіку, адже крім музею, є інші інформаційні джерела.

Унікальність екскурсійної розповіді в тому, що вона здійснюється у камерній атмосфері неформального контакту, де будь-яка людина може поставити питання, висловити власну думку. Екскурсія дає можливість особистого сприйняття і особистої оцінки ідеї, змісту, а через подачу екскурсовода – підсвідомої перевірки життєвих поглядів і установок. Наразі це особливо стосується питань «українського фактора» у війні, історичних паралелей подій Другої світової війни та сьогодення.

Саме тому відвідувач чекає від екскурсовода співучасті, співпереживання, справжньої комунікації.

Найважливішим інструментарієм екскурсовода, що відрізняється від усіх інших засобів інформації, зокрема і електронних, є наявність першоджерела. Тому історію України періоду Другої світової війни слід інтерпретувати не через

⁶ Вайдахер Ф. Названа праця. – С. 368

лекційну розповідь, а через музейні експозити, даючи змогу відвідувачам ознайомитися з ними уважніше. Одна з головних задач – показати музей, його унікальність, його ноу-хау, насамперед в експозиційній побудові. Слід пам'ятати, що експозиція Національного музею спроектована за допомогою синтезу кількох методів. Це колекційно-систематичний (хронологічний) метод у поєднанні з ілюстративно-тематичним, а також із застосуванням образно-сюжетного. Яскравим прикладом поєднання цих трьох методів є зал № 1, за допомогою образно-сюжетного методу побудовано Зал Пам'яті.

Щодо суто музейних матеріалів, то в кожній екскурсії автор має акцентувати автентичність експозитів Національного музею. Понад 90 % матеріалів є оригінальними. Навіть тематико-образні композиції «Дороги війни» побудовані з оригіналів, а там, де представлені копії або муляжі (наприклад нагороди), здебільшого оригінали зберігаються у фондах. Екскурсовод має знати і акцентувати у кожній екскурсії, що принцип автентичності – основний принцип побудови експозиції, що більшість експозитів Музею є раритетними.

Наведемо деякі загальні рекомендації до проведення основної частини екскурсії:

- при вході до залу слід насамперед розкрити його загальний образ, показати експозити і комплекси підвищеної атрактивності, тобто ті, що привертають увагу (від лат. attraction – притягування). Коли перший інтерес буде задоволений, неважко спрямувати увагу на окремі експозити, на детальне розкриття теми;
- екскурсовод має слідкувати за тим, щоб кожна думка була підтверджена музейним матеріалом, кожна теза – переконливо розкрита і розповідь має співвідноситися з показом. Знову звертаємо увагу на те, що показати і розповісти все – неможливо. Головне – відібрати такі комплекси та експозити, що сприятимуть розкриттю головної теми. Водночас вимоги лаконічності не мають відбиватися на якості екскурсії;
- невід'ємною частиною екскурсії є логічні переходи. Правильно складені, а в цьому виявляються творчі здібності екскурсовода, вони надають розповіді цілісності та послідовності та емоційності;
- украй важливо змусити експозити «говорити». Для цього автор екскурсії має знати так звані «легенди», історію пошуку експозита, також його «шлях» до музею.
- Неодноразово підкреслювалось, що сьогодні важливим фактором успіху екскурсії є її актуальність, та акцентування загальнолюдських цінностей. Ненав'язливі паралелі виявлення найкращих людських якостей та почуттів у минулому та сьогоденні може привернути увагу екскурсантів до музею.

Зміна ракурсу в екскурсії, акцентування не битв, подвигів, парадів і навіть не воєнного повсякдення та побуту, а людських відносин, почуттів і вчинків може змінити як сприйняття відвідувачем конкретної експозиції, так і філософію осмислення сторінок історії. Духовні, моральні, загальнолюдські цінності – це етичні ідеали, вищі принципи людського життя, нормативна форма орієнтації людини в соціальній і природній реальності. Загальнолюдські цінності завжди превалюють над цінностями груповими, класовими, конфесійними і навіть національними. Ствердження – загальнолюдських цінностей – є магістральною лінією

Музею загалом і оглядової екскурсії зокрема. У її основі – не ненависть, не ворожнеча, не помста, а зрозумілі для всіх загальноцивілізаційні поняття. Екскурсовод має відібрати відповідні експозити, яких вдосталь, представити їх відвідувачам вербально і наочно;

- Успіх екскурсії в значній мірі залежить від того, як екскурсовод володіє мовою. Уже зазначалося, що вона має бути грамотною, літературною, вимова чіткою, з дотриманням орфоепічних норм.

Водночас зайва «занаученість», велика кількість професіональних термінів, слова, запозичені з інших мов, не сприймаються аудиторією. Екскурсія не може бути занадто повчальною, категоричною, містити агресивні нотки. Майстерність та творчий підхід екскурсовода полягає в тому, щоб непомітно, силою логіки та «мовою» музейних експозитів підвести слухачів до потрібних висновків. Зрозуміло, що емоційно насичена мова може сприяти підвищенню інтересу до теми, проте слід зберігати почуття міри, не перетворюючи екскурсійну розповідь на декламацію або провінційний театр. Пам'ятаємо, емоційне сприйняття не знаходиться у прямій залежності від емоцій самого екскурсовода. Іноді зайвий пафос не лише не сприймається, а навіть дратує, а факт, представлений спокійною мовою та підтверджений показом відповідного музейного джерела, викликає емоції екскурсантів та залишається в їхній пам'яті.

І, нарешті, відповідність розповіді та показу. Жести, рухи. Навіть міміка екскурсовода мають велике значення для успіху екскурсії. Екскурсовод має точно знати, де саме він зупинятиметься в кожному залі, які об'єкти, з якої точки, як саме показуватиме.

Досвідчені екскурсоводи знають, що експозит чи комплекс слід не тільки показати, а й самому подивитися на нього, тоді екскурсанти обов'язково повторять цей рух. Указку слід потримати на об'єкті декілька секунд, щоб усі встигли зосередитись на ньому.

Значну роль в екскурсійній розповіді відіграє жест, проте надмірна жестикуляція – зайва. Вона створює враження метушливості та відволікає від сприйняття теми під час розповіді необхідно робити паузи, під час яких увага екскурсантів зосереджується на експозиті, комплексі або загальному образі залу, а відвідувач стає не лише слухачем, а й глядачем. Ніщо не повинно відволікати увагу від екскурсії. Тому важливе значення має зовнішній вигляд екскурсовода. Виключаються великі прикраси, блискуче оздоблення одягу, нестандартні зачіски, яскравий макіяж тощо.

Неодноразово зазначалося, що метою екскурсії є не лише показ подій Другої світової війни, акцентування ролі і місця в ній України та її народу, не лише сучасний погляд на події і факти, а також інформація про Національний музей, його принципові музеологічні засади, серед яких – автентичність музейних джерел, країноцентричність та загальноцивілізаційні підходи.

Зрозуміло, що жодні методичні рекомендації не гарантують повного успіху екскурсії, її відповідність сучасним вимогам. І знову ми вимушені акцентувати значення людського фактора. Іноді зовсім не показана зовні людина під час екскурсії перетворюється на оповідача, від якого не відірвати погляду, якого хочеться слухати і слухати нескінченно, йти за ним залами далі і далі. Це важко пояснити вербально, визначити музеєзнавчими термінами, адже це – не лише знання і вміння, це – комунікація з кожним відвідувачем, звертання до його

потаємних почуттів, його внутрішнього світу, врешті-решт, власна небайдужість. Небайдужість як до людини, яка приходить до музею, так і до самого музею.

Отже, кожен музейник мусить усвідомити, що місією Національного музею, головним завданням усіх форм комунікації, зокрема екскурсійного сегмента є реалізація важливої функції – ознайомлення нас зі сторінками історії України, виховання молодшої генерації свідомих українців, сприяння формуванню потужного, консолідованого суспільства із спільною історичною пам'яттю.

Джерела і література

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. / Ф Вайдахер; переклад з нім. В. Лозинський, О. Лянч, Х. Назаркевич. – Львів: Літопис, 2005.
2. Гнедовський М. Сучасні тенденції в європейських музеях / М. Гнедовський [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua> // articles / 2012 / 12 / 25 / 105482
3. Кабачій Р. Війна. Український рахунок / Р. Кабачій // Тиждень. – № 18 (131). – 2010.
4. Терминологические проблемы музееведения: сб. научн. трудов ЦМР. – М., 1981.
5. Шляхтина Л.М. Основы музейного дела / Л.М. Шляхтина, С.В. Фокин. – СПб, 2002.
6. Юренева Т.Ю. Музееведение: учебник для высшей школы / Т.Ю. Юренева. – М.: Академический проект, 2004.